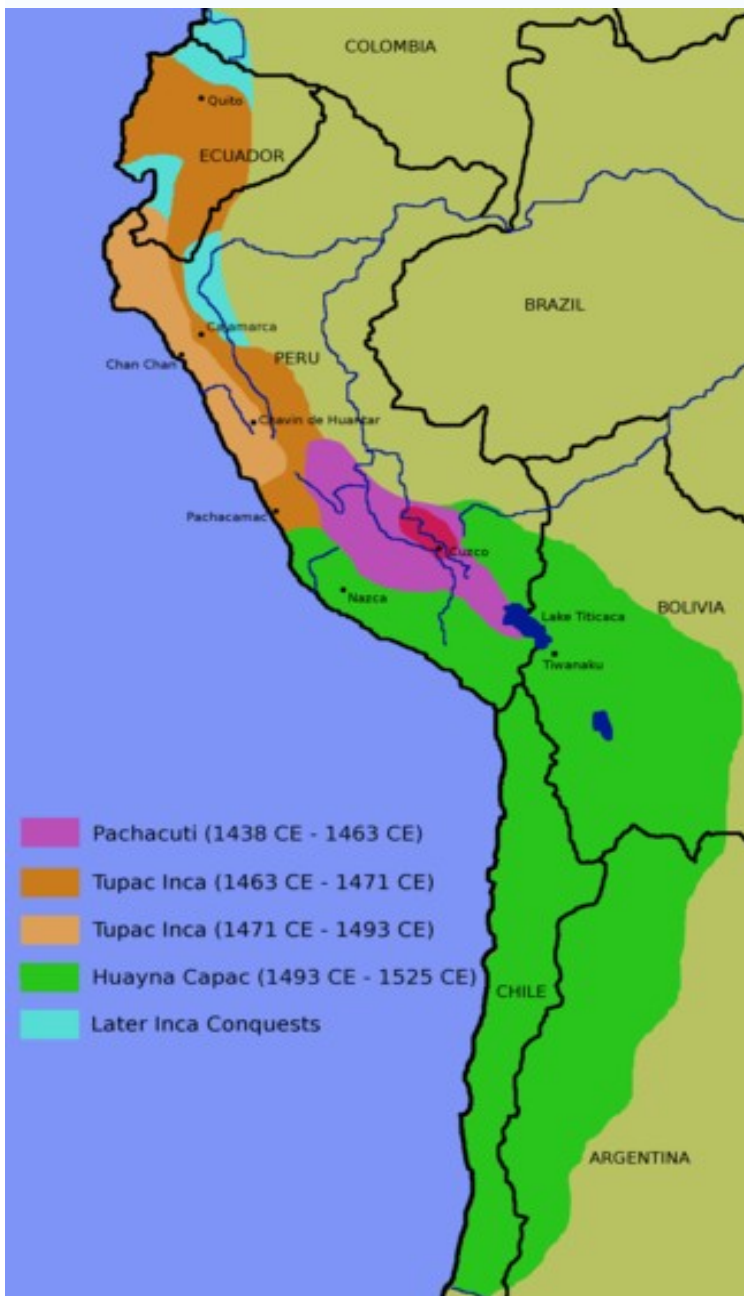

INKI, LJUDJE SONCA

1. ZAČETKI INKOV

Začetki Inkov so bili okoli leta 1200, ko je njihov prvi vladar Manqu Qhapaq, po verovanju Inkov sin Sonca, s sestro in soprogo prišel z Otoka Sonca v jezeru Titikaka na prvotno ozemlje Inkov. Po legendi je vrgel zlato bajalico, in tam, kjer se je pogreznila v tla je dal zgraditi mesto, ker naj bi tam bila rodovitna zemlja. Tako je ustanovil mesto Qusqu (kečuansko; špansko:

Cusco). Še dve stoletji je inkovska država obsegala le Qusqu in okolico. Pod vladarjem Tupač Yupanki so osvojili državo Chimu na severu Peruja, današnji Ekvador ter severno Argentino. Največji obseg je država imela pod vladarjem Wayna Qhapaq, ki je pred smrtjo državo razdelil med sinovoma: Waskar je vladal v jugu s Qusqujem, Atawallpa pa v severu. Takrat je država obsegala

območje od meje med Kolumbijo in Ekvadorjem do osrednjega Čila in približno 6 milijonov ljudi.

Potem je izbruhnila vojna med bratoma, ki jo je izkoristil španski osvajalec Francisco Pizarro. Ko je leta 1532 prišel v mesto Kashamarca (Cajamarca), je vzel Atawallpo kot talca, in kljub plačilu odkupnine, cele sobe polnjene z zlatom, je Atawallpo dal usmrtiti. Leta 1533 so Španci osvojili Cuzco in imenovali inkovskega plemiča za vladarja Manqu Qhapaq II. Po neuspešnem uporuh pod Manqujem Qhapaqom so Španci zažgali Cusco, Manqu Qhapaq pa je pobegnil v mesto Willkapampa, vzhodno od Cusca. Tam so Inki še vladali do leta 1572, ko jih je Francisco Toledo premagal. Zadnji inkovski vladar, Tupaq Amaru, je vodil upor proti španskim osvajalcem, vendar je bil leta 1572 usmrčen na glavnem trgu Cuzca. Preživeli Inki so se zatekli v odmaknjene gorske predele, kjer jih Španci niso nikoli našli. Tam so zgradili mesto Machu Picchu.

Jezero Titicaca - prvotno bivališče Inkov (špansko *Lago Titicaca*) je jezero na Bolivijski visoki planoti (Altiplano) v Andih. Leži na nadmorski višini 3821 metrov in je s tem najvišje ležeče plovno jezero na svetu, s površino okrog 8300 km² pa je tudi največje sladkovodno jezero Južne Amerike. V Andih in drugih gorstvih sicer ležijo jezera še višje, a niso primerna za tržno usmerjeno plovbo.

Čezenj poteka meja med Perujem in Bolivijo. Ima povprečno globino med 140 in 180 m, največja pa je 280 m. Zahodni del jezera pripada perujskemu področju

Puno, vzhodna stran pa bolivijskemu departmaju La Paz.

Otok iz trsja

V jezero se izliva nad 25 rek. Ima 41 otokov, od katerih jih je nekaj gosto poseljenih. Znamenita je deveterica naseljenih umetnih otočkov Uros, zgrajenih iz plavajočega trsja. Ti predstavljajo eno velikih turističnih znamenitosti Peruja, izleti nanje so organizirani iz mesta Puno. Domačini iz otoka Taquile so znani po ročno tkanih izdelkih iz blaga, ki so eni najkakovostnejših perujskih ročnih izdelkov. Po jezeru plujejo domačini tudi s čolni iz trsja, ki jih imenujejo *balsa de totora* in so prav tako velika turistična zanimivost.

Jezero polni dež in snežnica iz okoliških gora, ki štrle iz visoke planote. Vodo iz jezera odvaja reka Desaguadero, ki teče proti jugu skozi Bolivijo do jezera Poopó. Ta odtok predstavlja le 5 odstotkov vodnih izgub, ostala izhlapi zaradi močnih vetrov in sonca na tej višini.

Izvor jezerskega imena ni znan. Ime iz besed jezikov tamkajšnjih Indijancev Ajmara in Kečua prevajajo kot *Skalna puma* zaradi domnevne podobnosti njegove oblike z obrisom pume, ki lovi zajca.

2. VOJNE INKOV

Po ustanovitvi Cusca so se Inki naslednjih 200 let bojevali z staroselci za prevlado, saj je bila dolina že naseljena. Pačakuti leta 1438 zasede prestol in skupaj s

svojim sinom Topa Inko v 55 letih zavzameta ves Peru in dele Ekvadorja, Bolivije in Čila. Ustanovita širo cesarstvo, ki poveže okoli 4 milijone ljudi iz približno 500 plemen. Cusco je imel nad 100.000 prebivalcev. V centru mesta na trgu, kamor so vodile vse poti je stal z zlatom obloženi tempelj Sonca. Pačakuti je prepustil vojskovanje svojemu sinu in se posvetil gradnji.

Začel je graditi tri danes največje spomenike inkovske kulture: Sončni tempelj v Cuscu, trdnjavo Saksahuaman in Machu Picchu. njegov sin Topa Inka je med tem časom uničil dve močni, sovražni plemeni (Quito in Čimuji). Imel je posebno taktiko napadanja, najprej se je ozemju približal diplomatično in jim razložil prednosti, če se pridružijo Inkom. Če pa to ni delovalo pa jih je prepričal pogled na 200.000 vojakov na obzorju. Ko je vojska porazila pleme so za njo prišli graditelji in upravitelji. Obvezno je bilo znanje inkovskega uradnega jezika Kečuanščine. Inki so bili vojaško izjemno močno ljudstvo, zato je še toliko bolj čudno, da jih je porazila številčno mnogo manjša vojska pod vodstvom Fernanda Pizzara (manj kot 200 mož).

3. **INKOVSKA DRUŽBA in VSAKDANJE ŽIVLJENJE**

Inkovska družba je bila strogo deljena v razrede. Vlada je določala vse podrobnosti vsakdanjega življenja, nihče ni mogel spremeniti kraja bivanja ali poklica, za katerega je bil rojen.

Ljudje so bili organizirani v skupine 10-20 ljudi, imenovane ayullas. Vsak član je imel točno določeno

zadolžitev. Pri delu so jih nadzirali inšpektorji, lenoba in krivičnost sta bili kaznovani s smrtjo.

Na vrhu družbene lestvice je bil »Sapa Inca« = »edini vladar«, lastnik in upravitelj vsega; ljudje so verjeli, da je neposreden potomec boga Sonca, Inti-ja. Služabniki so ga nosili, jedel in pil je iz zlate posode. Njegov odhod iz palače je bil zaznamovan s cvetjem, petjem in plesom meščanov. Imel je mnogo žena, lahko tudi več kot 100 otrok, njegova glavna žena pa je bila krvna sestra, njun sin pa je nasledil očeta na prestolu, čeprav so to tradicijo po 300 letih opustili. Naloga številnih žena je bilo zbiranje vsega kar bi vladar izgubil, celo vsak las. Vladarjeva pričeska je imela namreč velik pomen, obeležila je njegov elitni stan in edinstvenost. Oblačila so zanj tkale »izbrane ženske«, nosil jih je le enkrat, potem pa so jih sežgali. Zlat oklep in nakit so bili tako težki, da so mu celo oteževali dihanje. Njegovega obraza ni smel videti vsak. Dokazano je, da so bili nekateri vladarji belopolti.

Ostali člani elite so bili prav tako prenašani naokrog in bogato preskrbljeni. Zelo previdni so morali biti v odnosu do vladarja, saj so lahko bil tudi usmrčeni, če so ga užalili.

Navadni ljudje (kmetje) so smeli imeti samo eno ženo, elita pa več. Če si moški do 20. leta še ni poiskal družice so mu jo izbrali drugi. Ko se je rodil dojenček, so mu roke tesno povezali ob telo za 3 mesece, ker naj bi ga to naredilo močnejšega. Dotikali so se jih le med hranjenjem in umivanjem, niso jih pestovali, ker je to po njihovem mnenju povzročalo jok. Dojenčke so za cel

dan pustili same ležati v zibelki, poskrbeli so le za hranjenje. Sami so doma ostajali tudi otroci do 6. leta, starejši so pomagali pri opravilih.

Bivališča so bila zgrajena iz kamna, lesa in blata, pozneje večinoma iz opeke. Pohištva niso poznali, bogatejši so za shranjevanja oblačil in nakita uporabljali skrinje. Nosili so volnene tunike do kolen (moški) in dolge obleke (ženske) ter sandale. Spali in jedli so na tleh.

Najbolj iznajdljivi so bili perujski kmetje - poznali so terasasto obdelovanje, namakanje, gnojenje. Zemlja je pripadala državi, ta pa jo je posojala ljudem glede na njihove potrebe. Vsak državljan je moral dati tretjino svojega pridelka državi in tretjino svetišču. Zelo mladi, stari in bolni so dobivali hrano in drugo blago zastonj. Ustava Inkov je vsebovala samo tri zapovedi: ne laži, ne kradi, ne lenari. Ker zasebne lastnine ni bilo, je bila kraja iz pohlepa kaznovana z obešanjem nad prepadom. V primeru da je nekdo ukradel živež zato, da ne bi stradal, potem niso obtožili njega, temveč njegovega nadzornika, ker ni izvršil svoje dolžnosti in mu zagotovil temeljnih življenjskih potrebščin. V Inkovski državi ni bil nihče lačen in vsem je bila zagotovljena vojaška zaščita.

Prehrana je temeljila na 3 živilih:

sara koruza

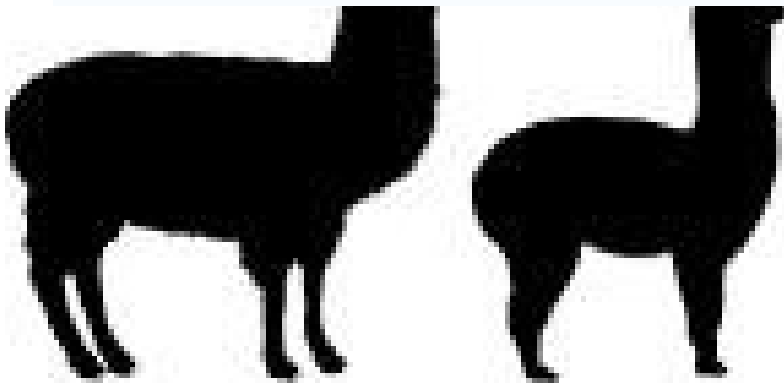
chuno posušeni
 krompir

quinu
a žitrica

Koruzo je uporabljala predvsem elita v obredju. Iz nje so proizvajali pijačo, imenovano chicha. Pili so jo kvečjemu vladarji.

Gojili so tudi lame in alpake, vendar so jih bolj kot za prehrano uporabljali kot tovarne živali in kot vir volne.

RAZLIKA MED LAMO IN ALPAKO:

Lame so višje, njihov hrbet je raven, medtem, ko so alpake bolj zaokrožene. Lamina ušesa so večja, alpakina pa manjša, suličasto oblikovana.

ALPAKA

Čeprav je bila vera del njihovega vsakdanjega življenja, jim ga ni vodila. Zdelo se jim je neumno, da bi žrtvovali na tisoče človeških življenj, ki so jih lahko uporabili pri svojih gradbenih in drugih delih. Kot vsa ljudstva Andov so Inki častili boga **Stvarnika Sveta (Wiraqucha)**, ki naj bi ustvaril vse živo in neživo, **Mater Zemljo (Pachamama)** in **Očeta Sonce (Inti)**, ki je bil oče inkovskih vladarjev.

Verjeli v reinkarnacijo, zato so shranjevali pokojnikove nohte, zobe in lase, saj bi jih duša ob ponovnem utelešanju lahko potrebovala.

CUZCO

Središče mesta je bilo svetišče Sonca – Coricancha. Bilo je najsvetlejšo mesto v cesarstvu, romarsko središče in najveličastnejši spomenik. Svetišče je zavzemalo približno 400 kubičnih metrov prostornine, vse stene svetišča so bile obložene z zlatimi ploščicami. Na vzhodni strani je bilo sonce iz zlata, iz katerega so izhajali zlati sončni žarki, obloženi z dragim kamenjem. 24. Junija je skozi ozko odprtino posijal sončni žarek na obraz Božanstva in ustvaril v svetišču nepopisno atmosfero kozmične svetosti in lepote. Ta dan je bil največji praznik – Inti Raymi. Ob svečanostih so ob stenah svetišča na prestolih iz čistega zlata sedele mumije umrlih vladarjev v vsem sijaju in ob njih kipi v naravni velikosti iz čistega masivnega zlata.

Zraven svetišča Sonca je stalo svetišče Lune Mama Cullie, znotraj in zunaj okrašeno s srebrnimi ploščicami enako kot v Sončnem templju, le da je bilo tukaj vse v srebru. V svetišču je bilo obličje Lune in kipi inkovskih cesaric – coy, zraven obeh svetišč je bila stavba vsa v zlatu, srebru in obložena z dragimi kamni, ki je bila namenjena svečenikom. V enem svetiščnih dvorišč je bil popolnoma zlat vrt, med zlatimi biljkami – zastopane so bile vse, ki rastejo v inkovskem cesarstvu – se je pasla dvajsetglava čreda lam z mladiči. Ves ta čudež je bil izdelan iz zlata, narejen v naravni velikosti in z filigransko natančnostjo. V cesarstvu Inkov je imelo vsako svetišče svoj zlat vrt. Zlato in drugi okrasni kamni, ki so jih Inki pridobivali na ozemlju svoje države niso nikoli imeli monetarne vrednosti, bili so cenjeni samo zaradi njihovega estetskega vidika in zaradi svoje lepote namenjeni predvsem bogočastju. Določene oblike in dragulje je smel nositi edino vrhovni svečenik in vladar – Inka. Inki so zlato imenovali znoj Sonca in je veljalo za last bogov.

5. OBREDJE

Pomemben je bil prehod iz fanta v moškega - to se je zgodilo pri 14 letih. Takrat so jim predrli ušesa in v odprtino vstavili zlati disk ali obesili obročke. Z odraščanjem so vstavljali vedno večje diske, ali pa so pritrjevali nove majhne, njihova velikost in teža pa sta kožo raztegnila tako, da so ušesa počivala na ramenih. »Orejones« v prevodu pomeni »velika ušesa«. Poleg teže obročkov, ki jih je moški lahko nosil, so ga pomembno zaznamovali tudi njegovi lasje.

Ceremonije je spremljala glasba. Glasbila so izdelovali iz kamna in kovin, ki so jih znali dobro obdelati. To so bili večinoma zvonovi, trobente in tolkala.

6. ARHEASTRONOMIJA

Inki so se posvečali tudi opazovanju vesolja, čeprav je o njihovih dognanjih zaradi zapletenega vozličnega pisanja znano bolj malo. Strokovnjaki predvidevajo, da je bil Machu Picchu zasnovan kot astronomska ura.

7. KEČUANŠČINA

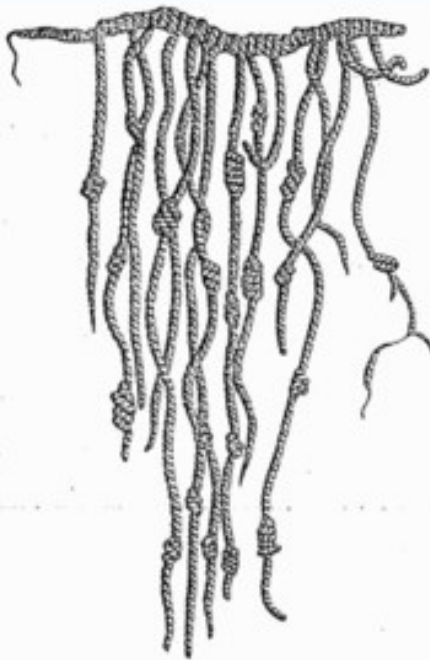
Inki so prevzeli kečuanščino kot državni jezik ter jo razširili po celotnem ozemlju svoje države, čeprav ni bila njihov prvotni jezik. Je najbolj govoren avtohtoni jezik v Južni Ameriki (Danes jo govori približno 7 do 14 milijonov ljudi na območju južne Kolumbije, Ekvadorja, Peruja, Bolivije, severozahodne Argentine in severnega Čila.).

Inki so kečuanščino prevzeli, potem ko so osvojili ogromna območja, kjer so jo ljudje govorili kot domači in trgovski jezik. Potem so jo uporabljali kot državni jezik in jo razširili skoraj po celotnem ozemlju inkovske države, razen območja okoli jezera Titikaka, kjer še danes govorijo ajmarščino.

Medtem ko je kečuanščina v podeželskih predelih južnega Peruja in Bolivije ter v nekaterih krajih Ekvadorja in Amazonije še zelo živa, ker se je učijo otroci kot prvi jezik, so narečja drugje ogrožena, posebej pa v osrednjem in severnem Peruju, kjer se le

še del otrok, če sploh, uči jezika prednikov poleg španščine.

8. »PISAVA«

Inki niso poznali pisave v evropskem smislu. Nadomestili so jo z vzorci v tekstilu in vrvicami z vozli (KIPU) v različnih barvah. Omogočali so knjigovodstvo in statistiko, pa tudi prenos strogo zaupnih podatkov. Urni tekači so namreč po sistemu štafete prenašali kipu med postojankami, tako se je sporočilo hitro širilo do cilja. Inki so večino zapisov ob prihodu konkvistadorjev požgali, zato učenjaki niso mogli sklepati o pomenu sporočil oz. razbrati pisave.

9. ARHITEKTURA

Inkovski arhitekti in zidarji so opravljali čudovita, trajna dela. Zgradili so velike stavbe iz ogromnih kamnov brez malte, med katere ni mogoče zariniti niti noža. Take zidove najdemo še danes, npr. ostanke bivših inkovskih palač v centru mesta Cusco, ki zdaj služijo kot temelji cerkvenih ter uradnih stavb. Ti zidovi so preživeli več potresov, v katerih so druge, kolonialne stavbe padle. Manj pomembna poslopja ter včasih tudi

nadgradnje na kamnitih temeljih pa so gradili z glinastimi zidaki.

Glavna središča inkovske države so bila povezana s cestami, med njimi 4000 km dolga in 8 m široka obalna cesta ter 5200 km dolga in 6 m široka gorska cesta v Andih, po katerih so hiteli menjalni tekači (chaski), ki so prenašali pomembna poročila do 400 km daleč dnevno. Skupna dolžina cest je kar 25.000 km. Pot čez reke so omogočali kakovostni mostovi, ki so jih domačini dobro vzdrževali. Koles in konjev niso poznali, zato so potovali peš, tovorili pa so z lamami. Ker je bila taka pot naporna, so ob cesti stale številne okrepčevalnice. Nevarne prehode ob visokih prepadih so zavarovali s kamnitimi stenami.

10. **GOSPODARSTVO**

Inki so imelo zelo razvito tkalstvo, s katerim so predelovali lamjo volno in bombaž.

Inki so imeli razvito kovinarstvo. Orodje ter orožje so izdelovali iz bakra in brona. Operirali so lobanje in okončine z bronastimi orodji.

Inki niso poznali niti kolesa niti pluga vlečenega z živalmi. Zemljo so obdelovali z motikami (chaki taklla), ki jih so rinili s pomočjo nog. Za preskrbo velikih količin ljudi v goratih ozemljih so gradili terase na pobočjih, ki jih so namakali z vodovodi. Presežke so shranjevali v skladiščih, v katerih je pihal veter in s tem pridelke zaščitil pred gnilobo. Krompir so sušili s ponočnim zmrzovanjem. Pridelovali so koruzo, krompir, vrsto metlike (kinwa), ščir (kiwicha), bučo, paradižnik, arašid

in papriko. Njihove domače živali so bile lame, race, alpake in morski prašički (quwi), katerih meso so jedli.

11. **SEZNAM 13 INKOVSKIH VLADARJEV**

Hurin Qusqu

1. Manqu Qhapaq (*Manku Qhapaq*) (okoli 1200)
2. Sinchi Ruq'a (*Sinchi Ruqa*) (okoli 1230)
3. Lluq'i Yupanki (*Lluqi Yupanki*) (okoli 1260)
4. Mayta Qhapaq (okoli 1290)
5. Qhapaq Yupanki (okoli 1320)

Hanan Qusqu

1. Inka Ruq'a (*Inka Ruqa*) (okoli 1350)
2. Yawar Waqaq (okoli 1380)
3. Wiragucha Inka (*Wira Qucha Inka*) (1438-1471)

4. Pacha Kutiq Inka Yupanki (1438-1471)
5. Tupaq Inka Yupanki (1471-1493)
6. Wayna Qhapaq (1493-1527)
7. Waskar (*Waskhar*) (1527-1532)
8. Ataw Wallpa (1527-1533)
9. Tupaq Wallpa (1533)

Willkapampa

1. Manqu Qhapaq iskay ñiqin(1533-1544)
2. Sayri Tupaq (1544-1561)
3. Titu Kusi Yupanki (1561-1570)
4. Tupaq Amaru (1570-1572)

12.ZAKLJUČEK

Kar moramo iz njihove kulture povzeti, je predvsem, kako se neguje zemlja, varuje in spoštuje človekovo okolje in kako se v vse te dejavnike vključuje človekova osebnost. Nobena kultura, ne pred Inki in ne za njimi ni dosegla takšnega razcveta in napredka, temelječega na obdelovanju zemlje. Vse ostale takratnje in današnje civilizacije so uničevale osnovno dobrino - tla in vodo, brez protivrednostnega spoštovanja in ljubezni do njiju. To pot je ubrala tudi naša civilizacija z brezobzirnim uničevanjem zemlje, saj še nismo začeli spoznavati resnice, da zemlja je in ostaja primarna dobrina, ne glede na tehnični napredek človeštva. Ohranjanje Zemlje in vsega, kar živi na njej - to je bilo prvenstveno vodilo v cesarstvu Inkov.